

УДК 378.147-054.6

<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227430>

ОЛЬГА ВЕЧЕРОК

СВІТЛАНА СКАЛЬСЬКА

ЛЮДМИЛА ТРУСОВА

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЕТАПІ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

У статті розглядається проблема взаємодії представників різних країн та культур в умовах культурної глобалізації, що породжує нові проблеми культурної адаптації. Також досліджується міжкультурна комунікація у педагогічному процесі як метод соціокультурної адаптації, обумовлений взаємовпливом різних культур та ментальними особливостями їх носіїв.

Ключові слова: культура, мультикультурне середовище, міжкультурна комунікація, соціокультурна адаптація, педагогічний процес, полікультурна компетенція

Система довузівської підготовки іноземних громадян належить до числа специфічних педагогічних систем. Проблема адаптації є однією з центральних у цій системі. З огляду на те, що найважчий період адаптації припадає на перший рік життя в Україні, адаптація є найбільш актуальною саме в підрозділах закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку іноземних громадян до вступу. У разі успішної адаптації студент готовий максимально реалізувати себе в процесі отримання фахової освіти. Завдання підготовчих факультетів насамперед полягає в тому, щоб адаптувати студентів до нових для них умов життя, підготувати їх до успішного навчання та отримання подальшої фахової освіти.

Педагогічний аспект адаптації проявляється в особливостях пристосування індивідів до нової педагогічної системи, до міжнародного складу груп, необхідності засвоєння великого обсягу інформації на нерідній мові, формуванні нових якісних знань, умінь. Специфічним є і характер самої аудиторії – багатомовної, з різним соціальним, культурним та освітнім рівнем, з індивідуально-психологічними та особистісними особливостями студентів. Часто може виникати проблема співвіднесення світогляду студентів однієї групи, що є представниками різних країн. В результаті аналізу психологічних і соціокультурних факторів адаптації була виявлена залежність успішності соціокультурної адаптації від знання індивідом культури інших країн, ступеня його включеності у міжгрупові контакти. Успішна адаптація являє собою процес занурення в нову «чужу» культуру, що супроводжується освоєнням її цінностей, норм, моделей поведінки.

Міжкультурна комунікація – це обмін інформацією, почуттями, думками між представниками різних культур, коли кожен з учасників комунікативного процесу усвідомлює культурну різницю інших. Інший варіант визначення міжкультурної комунікації – це адекватне взаєморозуміння учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур.

Першими до проблеми міжкультурного спілкування звернулися науковці в США у зв'язку із загостренням конфронтації між різними расовими та етнічними групами. Дослідникам вдалося виявити значні відмінності в стандартах, цінностях, уявленнях, моделях мислення та поведінки, які властиві представникам різних культур. Одним з найголовніших завдань теорії міжкультурної комунікації є попередження та усунення міжкультурних непорозумінь (Аксенова, 2011, с. 178).

Кожній культурі притаманні свої ціннісні орієнтації й норми поведінки, котрі зумовили характер комунікації в тому чи іншому суспільстві. В історичному часі соціокультурний простір трансформувалася, відбувалася певна соціокультурна еволюція – процес змін і розвитку людських суспільств. Під час зміни соціокультурних особливостей змінюється і характер комунікативних процесів.

«Сучасне суспільство перебуває на етапі соціокультурної трансформації й модернізації, зміни типу своєї організації, відповідно до чого формується нова культурна реальність, що характеризується новими відносинами між людьми у сфері культури, новими умовами розвитку, особливою системою цінностей, норм і принципів, культурних потреб і засобів їх задоволення. <...> В мультикультурному соціальному середовищі сьогодення існує реальна гуманітарна загроза проявів нетолерантності, принципового неприйняття та неповаги окремими людьми чи національними спільнотами (зокрема регіональними) – людей інших національностей, небажання бачити й поділяти загальнолюдські цінності, які є основою взаєморозуміння» (Щербина, 2014, с. 173).

Під час міжкультурної комунікації відбуваються два протилежні процеси: акультурація (взаємне засвоєння елементів культури), що сприяє інтеграції та взаємозбагаченню культур, і декультурація – втрата основної, сутнісної частини рідної культури.

Особистість – як суб'єкт міжкультурного спілкування – є носієм певної культури, яка формується під впливом різних факторів. З одного боку, поведінку людини визначає система суспільних відносин і культура, до яких вона включена (кожна людина входить до складу певної суспільної групи, яка теж має певну культуру, що впливає на її поведінку). Водночас, кожен індивід має власну систему правил, які впливають на його поведінку. Ці правила

зумовлені не лише національною (етнічною) належністю, а й соціальною роллю та статусом індивіда, його ціннісними орієнтаціями. Отже, кожна людина має свій власний світогляд. Її особистісне сприйняття навколишнього оточення відбивається на форми і методи передачі інформації співрозмовникам. Під час спілкування відбувається обмін думками і досягненнями взаємного порозуміння між людьми. Навіть між представниками однієї культури характер взаємодії обумовлюється їхнім соціальним походженням, вихованням, освітою, сферою професійної діяльності, індивідуальним світосприйняттям, що іноді призводить до деяких труднощів під час комунікації. Але, завдяки записаній у підсвідомості культурній програмі, яка об'єднує спільноту, непорозуміння можна досить легко подолати (Товканець, 2011).

Зовсім інша річ – міжкультурна комунікація. «Різним етнічним групам притаманна специфічна поведінка, що сформувалася під впливом соціального і фізичного оточення. Специфічні моделі поведінки формують специфічну культуру, яку можна визначити як менталітет (система цінностей, ідей, звичаїв). Своєрідність національно-культурних стандартів особливо гостро сприймається у міжкультурній комунікації, коли людина стикається з неочікуваною для неї ситуацією/поведінкою співрозмовників. Щоб зрозуміти причину неочікуваних комунікативних проблем і тим більше оволодіти чужим для себе культурним стандартом, необхідно знайти відповідь на те, чому люди іншої культури дотримуються саме таких правил і поважають саме такі цінності» (Галицька, 2014, с. 35).

У мультикультурному середовищі для подолання непорозуміння та конфліктів необхідним є виявлення і вивчення притаманних різним народам культурних моделей. «Культурна адаптація в контексті міжкультурної комунікації – це культурно-психологічні механізми, що формують стереотипи культурної поведінки та сприйняття певного типу культурного спілкування, приналежність до певної етнокультурної групи, використання можливостей певного суспільства, в якому діють традиційні установи культури. Культурна адаптація пов'язана з такими механізмами адаптації, як комунікація, цінності, норми, ідентифікація, традиції, фольклор, освіта, релігія, сім'я, родинні зв'язки.

У результаті культурної адаптації здійснюються можливості для культурних змін, які відбуваються в результаті контакту з іншими етнічними особами. У процесі адаптації особистість набуває здатності бачення іншомовного світу, одного й того ж способу його категоризації, систематизації, типізації, завдяки чому у них виявляється totoжність засобів інтерпретації природного соціального світу, їх етнічна схожість. Все це дає змогу провести процес ототожнення, уподібнення особи з певною етнічною спільнотою, що розгортається як переживання особою укоріненості в цю спільність, відчуття себе її частиною, так як відбувається процес самоідентифікації, усвідомлення себе членом певної етнічної спільноти, з'ясування свого місця серед інших спільнот, своєї позиції в системі міжетнічних відносин» (Галицька, 2014, с. 35).

Одним із головних завдань сучасної освіти є виховання особистості, котра здатна до діалогічного спілкування, до конструктивної взаємодії, до формування в собі позитивного ставлення до представників інших народностей, до розвитку знань про культури, що її оточують. Це вимагає від усіх учасників педагогічного процесу високого рівня комунікативної культури, комунікативної компетентності, розвинутих навичок спілкування. Вона можлива за умови правильно організованого міжкультурного діалогу.

Справжній міжкультурний діалог дозволяє виявити спільні ціннісні установки, світоглядні позиції, традиції. Для різних культур такими є більшість з тих, що лежать в основі ідей миру: ідея єдності людства, повага прав та життя кожної людини, свобода, терпимість, справедливість, солідарність, турбота про навколишнє середовище. Це дозволяє сприяти збільшенню взаєморозуміння, терпимості й солідарності між народами та культурами.

Викладачі, які працюють в інтернаціональній аудиторії, повинні володіти полікультурною компетенцією. Вона включає знання про соціокультурні особливості студентів, особливості зарубіжних освітніх систем, особливості соціалізації, соціально-демографічних, паралінгвістичних, невербальних засобів і кінетичних особливостей спілкування з представниками інших культур, а також уміння практично застосовувати ці знання.

Викладачам, що працюють з іноземними студентами першого року навчання, необхідно знати основні риси національних культур студентів для правильного розуміння причин культурного шоку. Деякі звички поведінки жителів України можуть виявитися образливими і навіть забороненими в культурі країни, з якої приїхав студент-іноземець, і навпаки. Йдеться про звичаї в області харчування, одягу, етикету, ставлення до тварин, а також святкові і релігійні обряди. Завдання викладача – пояснити студентам об'єктивні причини відмінностей у звичаях, звернути увагу на загальні риси життя людських спільнот, закласти їх до порозуміння і толерантності. Ефективність навчальної діяльності істотно підвищується, якщо викладач враховує національну та етнокультурну специфіку кожного іноземного студента.

Викладачі підготовчих факультетів, працюючи з іноземними студентами, активно застосовують педагогічні технології виховання, які містять два важливих компоненти: пізнавально-навчальний і розважально-видовищний. Значна роль у процесі подолання культурного шоку, мовного бар'єру та інших чинників, що заважають ефективному навчанню, відводиться позааудиторній роботі, яка сприяє згуртуванню колективу в рамках проведення заходів, спрямованих на формування групи як єдиного цілого.

У зв'язку з цим хотілось би поділитися досвідом навчально-виховної роботи викладачів Навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян Української медичної стоматологічної академії. По-перше, навчальні посібники для іноземних слухачів, розроблені викладачами ННЦПГ, орієнтовані не лише на адаптацію студентів до місцевої культури, а й на розширення їх культурного кругозору шляхом знайомства з особливостями культури різних країн. Вони містять тексти та діалоги, присвячені національним традиціям, зокрема, весільним обрядам (Богиня, 2010, с. 24); особливостям невербальної комунікації в різних країнах (Богиня, 2010, с. 73-74); національним стравам різних країн (Богиня, 2010, с. 47-49; Богиня, Варава, 2020, с. 44-46).

Оскільки мова в міжкультурній комунікації є одним з головних елементів культури і водночас її інструментом, на ННЦПГ вже понад двадцять років діє мовний клуб «Меридіани дружби». В рамках його роботи проводяться

позааудиторні заходи наступної тематики: «Давайте познайомимось!», Новорічний вечір, Вечір до дня святого Валентина, Міжнародний жіночий день, Міжнародний день рідної мови, «Вас вітає Україна».

Захід під назвою «Давайте познайомимось!» проводиться наприкінці другого місяця навчання, коли студенти достатньою мірою оволодіють іноземною (українською / російською) мовою. На ньому студенти з різних країн представляють кожен свою рідну країну, знайомлять присутніх з яскравими сторінками її історії та особливостями культури (цікавими звичаями, традиціями, культурними пам'ятками тощо).

Новий рік, день святого Валентина та 8 Березня – свята, знані у всьому світі, проте їх святкування в різних країнах дещо різняться. Так, наприклад, в арабських країнах 8 Березня – це свято матері, тому арабські студенти свої виступи присвячують матерям. На заході, присвяченому Міжнародному дню рідної мови студенти читають вірші або співають пісні своєю рідною мовою.

Наприкінці навчального року, коли студенти достатньо оволодіють українською мовою, проводиться виїзне засідання клубу під назвою «Вас вітає Україна!» (звичай цей захід проводиться у лісопарковій зоні). Студенти одягають український національний одяг, читають вірші або виконують українські пісні, куштують традиційні українські страви.

Значущу роль під час проведення вищевказаних заходів відіграє позитивна емоційна складова, що також значною мірою поліпшує адаптаційний процес.

Список використаних джерел

- Аксьонова, В. І. (2011). Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 45, 128-140.
- Богиня, Л. В., Савицкая, Т. В., Журенко, В. С., Максименко, Н. В., Трусова, Л. В., Маджар, Н. Н. (2010). *Русский язык. Практический курс*: учеб. пособ. для студ.-иностранцев подготовительного отделения (Ч. 1). Полтава.
- Богиня, Л. В., Савицкая, Т. В., Журенко, В. С., Максименко, Н. В., Трусова, Л. В., Маджар, Н. Н. (2010). *Русский язык. Практический курс*: учеб. пособ. для студ.-иностранцев подготовительного отделения (Ч. 2). Полтава.
- Богиня, Л. В., Варава, С. В. (2020). *Учимся читать и говорить*: учеб. пособ. для иностранных студентов подготовительных факультетов и студентов I–II курсов англоязычной формы обучения. Полтава: ДИСА ПЛЮС.
- Галицька, М. М. (2014). Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*, 2 (6), 23-32.
- Ларіна, Н. Б. (2013). Міжкультурна комунікація й особливості її проявів. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*, 2 (42), 15-18.
- Товканець, Г. В. (2011). Врахування особливостей міжкультурної комунікації у педагогічній взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*, 23, 179-182.
- Щербина, В. (2014). Проблема міжкультурної комунікації в сучасному гуманітарному знанні. *Культурологічна думка*, 7, 173-178.

References

- Aksionova, V. I. (2011). Mizhkulturna komunikatsiia yak atrybut sotsiokulturnoi zhyttiediialnosti suspilstva [Intercultural communication as an attribute of socio-cultural life of society]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA [Humanitarian Bulletin ZDIA]*, 45, 128-140 [in Ukrainian].
- Bogynya, L. V., Savitckaia, T. V., Zhurenko, V. S., Maksimenko, N. V., Trusova, L. V., & Madzhar, N. N. (2010). *Russkii iazyk. Prakticheskii kurs [Russian language. Practical course]*: textbook for foreign students of the preparatory department (Part 1). Poltava [in Russian].
- Bogynya, L. V., Savitckaia, T. V., Zhurenko, V. S., Maksimenko, N. V., Trusova, L. V., & Madzhar, N. N. (2010). *Russkii iazyk. Prakticheskii kurs [Russian language. Practical course]*: textbook for foreign students of the preparatory department (Part 2). Poltava [in Russian].
- Bogynya, L. V., & Varava, S. V. (2020). *Uchimsia chitat i govorit [We learn to read and speak]*: a textbook for foreign students of preparatory faculties and students of I-II courses of English language form of education. Poltava: DISA PLUS [in Russian].
- Halytska, M. M. (2014). Mizhkulturna komunikatsiia ta yii znachennia dlia profesiinoi diialnosti maibutnix fakhivtsiv [Intercultural communication and its significance for the professional activities of future professionals]. *Osvitolohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 2 (6), 23-32 [in Ukrainian].
- Larina, N. B. (2013). Mizhkulturna komunikatsiia y osoblyvosti yii proiaviv [Intercultural communication and features of its manifestations]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia [State and regions. Series: Public Administration]*, 2 (42), 15-18 [in Ukrainian].
- Shcherbyna, V. (2014). Problema mizhkulturnoi komunikatsii v suchasnomu humanitarnomu znanni [The problem of intercultural communication in modern humanities]. *Kulturolohichna dumka [Cultural thought]*, 7, 173-178 [in Ukrainian].

Tovkanets, G. V. (2011). Vrakhuvannia osoblyvostei mizhkulturnoi komunikatsii u pedahohichnii vzaiemodii [Taking into account the peculiarities of intercultural communication in pedagogical interaction]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika, sotsialna robota* [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Pedagogy, social work], 23, 179-182 [in Ukrainian].

VECHEROK O., SKALSKA S., TRUSOVA L.

Ukrainian medical stomatological academy, Poltava, Ukraine

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AT THE STAGE OF PRE-UNIVERSITY TRAINING OF FOREIGN CITIZENS

The paper studies the problem of interaction of people from various countries and cultures in the conditions of cultural globalization, which creates new problems of cultural adaptation.

The paper explores the concepts of «communication», «intercultural communication». The problem of forming the ability of the individual to effective intercultural communication as a means of understanding the mental characteristics of different cultures, which is a guarantor of effective dialogue of cultures in the modern world. The characteristics of intercultural misunderstandings in the process of communication was submitted. Communication as a reflection of the intercultural ties of specific groups of people in a particular period of historical development of society is studied.

Intercultural communication in the pedagogical process is also considered as a method of socio-cultural adaptation, due to the interaction of different cultures and the mental characteristics of their carriers.

The teacher of Ukrainian (Russian) as a foreign language must be understood that foreign students have already formed ideas about their nation. Therefore, it is important to teach them the differences between cultures, to respect the cultural sensitivities, to overcome stereotypes. Foreign students should learn to understand why people of other cultures must behave in particular way. In the conditions of modern education, when people from various countries with specific features of national character and thinking study in one group, the question of intercultural communication acquires special significance. Cultural diversity implies intercultural enrichment. Shortening of intercultural distance, willingness to adapt to existing realities will provide an opportunity to develop an optimal strategy for collaboration in the group.

A dialogue of cultures has contributed progress in universal culture. During the dialogue of culture, there is an acquaintance with another culture and constant development through the mutual enrichment of different cultures.

Key words: *culture, multicultural environment, intercultural communication, sociocultural adaptation, pedagogical process, multicultural competence.*

Стаття надійшла до редакції 18.11.2020 р.